

KS. KAZIMIERZ ŚWIĘS

POSTAWY MŁODZIEŻY WOBEC KOŚCIOŁA JAKO WYZWANIE DLA KATECHEZY

YOUNG PEOPLE'S ATTITUDES TOWARDS THE CHURCH
AS A CHALLENGE FOR CATECHESIS

A b s t r a c t. A structural definition of an attitude contains the following components: a cognitive, an emotional-evaluating and a behavioral one. The study of attitudes towards the Church is contained within the institutional parameter of religiosity. Young people understand the Church more in the categories of a community than of an institution; however, in recent years the percentage has been growing of respondents who think that it is possible to be a religious man without the Church understood a God's people. This may be a sign of formation of individualized religiosity dissociating itself from the institutional requirements (extra-Church religiosity). Studied young men evaluate as positive the Church's contribution to solving the problems of the individual, the family, the nation, and its role in the systemic transformations. However, they are afraid of too much of its intervention in their personal lives and behaviors. This is why in the hierarchy of authorities that are helpful in solving moral conflicts the teachings of the Church and the clergy's counseling are in remote positions, and one's conscience is ranked as the first. Considerable trust in the Church in the general meaning is accompanied by a lower level of trust in actual structures and persons in the Church. A considerable shortage of participation in religious movements and communities may be noticed.

Translated by Tadeusz Karłowicz

Key words: moral authority, Church institutions, young people, attitude, religious socialization.

Stawianie pytań o postawy młodzieży wobec Kościoła może wydawać się mało interesujące. To przecież w Kościele, przez katechezę i duszpasterstwo,

dokonywanej socjalizacji religijnej młodego pokolenia. Czyżby chodziło jedynie o sprawdzenie skuteczności tych działań? Po części tak. Ale jeśli weźmie się pod uwagę zmienne czynniki polityczne, gospodarcze, kulturowe, społeczne, to trzeba przyznać, że stawianie takich pytań jest wciąż aktualne. W wielu socjologicznych opracowaniach zwraca się uwagę na tendencje do subiektywizacji i indywidualizacji wiary, która dotyczy wymiaru dogmatycznego oraz zasad moralności religijnej. Wprowadzanie młodego człowieka w życie religijne traci dzisiaj formę bezkonfliktowego przekazu wiary i przyjmowania jej na zasadzie tradycji. Coraz większą rolę odgrywają tu wyspecjalizowane grupy i instytucje społeczne, które przekazują różne wartości. Religijność młodego pokolenia w mniejszym stopniu opiera się na przejmowanych automatycznie wzorach życia, bardziej liczy się indywidualny wybór w kształtowaniu własnej wiary religijnej. Socjologowie podkreślają, że religijność i moralność młodego pokolenia charakteryzuje się kontynuacją tradycji, a zarazem zrywaniem z nią, trwałością i zmianą. Młodzież znajduje się jakby pomiędzy tradycją i nowoczesnością¹. Stąd też katecheza powinna uwzględniać tak społeczny kontekst socjalizacji religijnej, jak i konkretne postawy młodego pokolenia wobec Kościoła. W socjologicznych badaniach stwierdzano, że nastawienie do Kościoła często decyduje o całokształcie religijności danej osoby i jest czynnikiem różnicującym tę religijność².

Podjęty temat wymaga wcześniej kilku uściśleń pojęciowych. Jako podstawę zaliczenia kogoś do kategorii „młodzież” przyjęto kryteria powszechnie stosowane w naukach społecznych. Młodzieńczy etap życia rozpoczyna się wraz z końcem dzieciństwa, osiągnięciem dojrzałości płciowej, a kończy wraz z założeniem rodziny lub podjęciem pracy zawodowej, czyli wraz z osiągnięciem dojrzałości społecznej. Przy takim założeniu czas przynależności do grupy młodzieży nie jest identyczny u różnych osób, a jednocześnie jest na tyle długi, aby objąć wiele wydarzeń zmieniających sytuację młodych ludzi³. Wobec tego w poniższych przykładach z badań do kategorii młodzieży wchodzić będą zarówno gimnazjaliści, jak i studenci. Z nauk społecznych zaczerp-

---

¹ J. M a r i a ń s k i. *Młodzież między tradycją i ponowoczesnością. Wartości moralne w świadomości maturzystów*. Lublin 1995 s. 337.

² T. S z a w i e l. *Postawy i orientacje społeczne polskich katolików w trzy lata po rozpoczęciu reform politycznych i ekonomicznych*. W: *Od Kościoła ludu do Kościoła wyboru. Religia a przemiany społeczne w Polsce*. Red. I. Borowik, W. Zdaniewicz. Kraków 1996 s. 60-61.

³ K. K o s e ł a. *Młodzież. Przegląd problematyki*. W: *Encyklopedia Socjologii*. T. 2. Warszawa 1999 s. 253.

nięto również definicję postawy podaną przez S. Nowaka. „Postawą pewnego człowieka wobec pewnego przedmiotu jest ogół względnie trwałych dyspozycji do oceniania tego przedmiotu i emocjonalnego nań reagowania oraz ewentualnie towarzyszących tym emocjonalno-oceniającym dyspozycjom względnie trwałych przekonań o naturze i własnościach tego przedmiotu”⁴. W tej strukturalnej definicji wyróżnia się komponent poznawczy, emocjonalno-oceniający i behawioralny. Nie muszą one wszystkie jednocześnie, ani też z jednakowym natężeniem występować. Komponent emocjonalno-oceniający musi być obecny, gdyż on konstytuuje postawę⁵. Gdy zaś chodzi o przedmiot postaw, czyli Kościół, to socjologiczny opis dotyczy elementów instytucjonalnych, widzialnych kształtów Kościoła, bez sięgania do jego nadprzyrodzonej rzeczywistości.

W poniższych rozważaniach zwróci się uwagę najpierw na teologiczno-pastoralną i socjologiczną koncepcję Kościoła, następnie przytoczone będą wybrane wyniki badań w środowiskach młodzieży. Skoncentrowano się jedynie na tych, które odnoszą się do wskazanych wyżej elementów postawy. Ostatni punkt zawiera wnioski i postulaty.

1. TEOLOGICZNOPASTORALNA I SOCJOLOGICZNA WIZJA KOŚCIOŁA

Pytania o postawy wobec Kościoła stawiane są w obszarze instytucjonalnego wymiaru religijności. Wymiar ten identyfikowany był najczęściej z przynależnością do wspólnoty czy organizacji religijnej. Trzeba jednak zdawać sobie sprawę z ograniczoności socjologicznych metod badawczych. Mówiąc o Kościele dotykamy rzeczywistości dwuwymiarowej: widzialnych zewnętrznych struktur oraz aspektu nadprzyrodzonego. Ten drugi pozostaje poza możliwościami wyjaśnień socjologa, co nie oznacza, że w opisie wizji Kościoła w świadomości badanych należy ten aspekt całkowicie pominąć. Pytając o postawy, warto wiedzieć jakim rozumieniem Kościoła posługują się respondenci. Niektórzy socjologowie sądzą, że brak rozróżnienia w badaniach pomiędzy Kościołem hierarchicznym i Kościołem pojmowanym jako Lud Boży

---

⁴ S. N o w a k. *Pojęcie postawy w teoriach i stosowanych badaniach społecznych*. W: *Teorie postaw*. Red. S. Nowak. Warszawa 1973 s. 23.

⁵ Tamże s. 24.

oraz pytania o zaufanie do Kościoła w kontekście zaufania do innych instytucji życia publicznego prowadzi do nieporozumień⁶.

Drugi Sobór Watykański rozpoczął wykład nauki o Kościele od słowa „misterium”. Jak zauważają komentatorzy soborowego nauczania, termin ten wskazuje na sposób udzielania się Boga ludziom w historii. Wcielenie i krzyż są największym przybliżeniem się Boga do ludzi, a znakiem i narzędziem tej bliskości jest Kościół. Ojcowie soboru zrezygnowali z konstruowania definicji Kościoła, natomiast podali jego opis. Ukazali go jako rzeczywistość złożoną, w której zrasta się pierwiastek ludzki i boski⁷. W ujęciach teologicznych podkreśla się, że Kościół jest kontynuacją tajemnicy Jezusa Chrystusa, jest jego Mistycznym Ciałem, Ludem Bożym, Wspólnotą Boga z człowiekiem. Jako instytucja zbawcza Kościół ma strukturę hierarchiczno-charyzmatyczną o wymiarze historyczno-eschatycznym. Jako wspólnota wiary, nadziei i miłości, uformowana przez Jezusa Chrystusa w widzialny organizm, jest przez niego nieustannie ożywiany mocą Ducha Świętego. Jest on także wspólnotą członków pielgrzymujących, oczyszczających się i zbawionych oraz ludem zjednoczonym jednością Trójcy Świętej. Kościół wyznawany w symbolu wiary jako jeden, święty, powszechny i apostołski powierzony został przez Zbawiciela pieczy apostołów z Piotrem na czele oraz ich następców, by rozszerzali go i kierowali nim. Jest posłany do wszystkich narodów, ludów, kultur i czasów oraz otwarty na dialog, by głosić słowo Boże, uobecnić Objawienie i zbawcze wydarzenia życia Jezusa Chrystusa, aby wszyscy ludzie mogli dojść do poznania prawdy i osiągnąć zbawienie⁸.

W odróżnieniu od eklezjologii systematycznej, która zajmuje się istotą Kościoła, przedmiotem zainteresowania teologii pastoralnej jest dynamika działającego Kościoła, czyli jego urzeczywistnianie się w świecie. W refleksji teologii pastoralnej chodzi o zrozumienie natury Kościoła i uchwycenie tego, co z niej wypływa dla określenia posłannictwa, które Kościół musi pełnić. Teologowie pastoralni odwołują się do soborowego ujęcia Kościoła, akcentując przede wszystkim ideę Kościoła jako Ludu Bożego oraz jako powszechnego sakramentu zbawienia. W pierwszym przypadku chodzi o podkreślenie

---

⁶ R. D y o n i z i a k. *Sondaże a manipulowanie społeczeństwem*. Kraków 1997 s. 51-53; W. P i w o w a r s k i. *Przemiany Kościoła ludowego w Polsce*. „Przegląd Humanistyczny” 4:1997 s. 17.

⁷ E. O z o r o w s k i. *Wprowadzenie do Konstytucji dogmatycznej o Kościele*. W: *Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje*. Poznań 2002 s. 100-101.

⁸ Cz. B a r t n i k. *Kościół*. W: *Encyklopedia Katolicka*. T. 9. Lublin 2002 kol. 993-994.

ciągłości Kościoła z Izraelem. Idea Ludu Bożego każe spoglądać na Kościół jako rzeczywistość wtopioną w Boży plan przymierza i zbawienia. Idea ta wskazuje też na pewną dynamikę. To właśnie lud wybrany, ustanowiony i poświęcony przez Boga jest nosicielem posłannictwa zbawienia, przez pełnienie misji nauczycielskiej, kapłańskiej i pasterskiej. Nowy Lud Boży stanowi także wspólnotę rozmaitych stanów, charyzmatów, funkcji i posług. Gdy zaś chodzi o ideę Kościoła jako powszechnego sakramentu zbawienia, to podkreśla się, że Kościół jest podobny do samego Słowa Wcielonego, którego człowieczeństwo było żywym narzędziem zbawienia. Kościół z ustanowienia Chrystusa jest jednocześnie duchową wspólnotą łaski i widzialnym organizmem. Nie ma jednak tożsamości pomiędzy Chrystusem, jako narzędziem zbawienia, a Kościołem jako sakramentem zbawienia. Ten fakt oznacza po pierwsze, że Boża łaska może być i jest udzielana również poza widzialnym, po wtóre przypomina, że Kościół jest znakiem rzeczywistości, która go przewyższa, znakiem tajemnicy Boga, który wychodzi do człowieka⁹.

W teologii pastoralnej zwraca się też uwagę na instytucjonalny i wspólnotowy wymiar Kościoła. Kościół, choć jest instytucją w sensie socjologicznym, to jednak różni się od instytucji ziemskich. Z racji swojego posłannictwa zbawczego nie może on wiązać się z żadną konkretną kulturą, systemem politycznym czy gospodarczym. W pojęciu instytucji mieści się hierarchiczna struktura Kościoła, utrwalone społeczne rytuały religijne oraz sposoby wyznawania wiary. Te widzialne struktury dopuszczają istnienie zmian, aby jak najlepiej wypełnić posłannictwo we współczesnym świecie. W wymiarze wspólnotowym zwraca się uwagę na wewnętrzną jedność ludzi wierzących z osobami Trójcy Świętej (wspólnota Bosko-ludzka). Dla wierzących w Chrystusa wspólnota jest bardziej zadaniem, aniżeli rzeczywistością w pełni zrealizowaną i ukończoną. Między wspólnotową i instytucjonalną naturą Kościoła zachodzi związek. Wartości instytucjonalne służą w Kościele realizacji wartości wspólnotowych¹⁰.

Do podstawowych funkcji Kościoła należy przepowiadanie, liturgia i diakonia. One budują Kościół jako całość, ale też każdą wspólnotę eklezjalną. Kościół realizuje te funkcje „tu i teraz”, czyli w konkretnych uwarunkowaniach społecznych i kulturowych. Nie pozostają one bez znaczenia dla postrzegania Kościoła i jego działalności. Dlatego też istnieje potrzeba socjolo-

---

⁹ W. P r z y g o d a. *Istota i posłannictwo Kościoła*. W: *Teologia pastoralna*. T. 1. *Teologia pastoralna fundamentalna*. Red. R. Kamiński. Lublin 2000 s. 117-123.

¹⁰ Tamże 125-129.

gicznych badań nad wizją Kościoła w świadomości wiernych. Dla socjologii Kościół jest takim samym przedmiotem badania empirycznego jak inne instytucje czy grupy społeczne. Traktowany jest jako instytucja historyczna i społeczna, która podlega zmianom w zakresie swoich form, pełnionych funkcji, pozycji i roli w społeczeństwie. W socjologicznych badaniach zwraca się na wymiary przynależności do Kościoła, poczucie więzi z nim oraz na jego społeczną działalność. Socjologia nie wypowiada się na temat nadprzyrodzonych aspektów Kościoła, chociaż niektóre przesłanki teologiczne są pomocne w konstruowaniu modeli badawczych. Socjolog brytyjski J. Beckford podkreśla nawet, że „uwzględnienie teologicznych, filozoficznych i estetycznych punktów widzenia może się także przyczynić do wypracowania wyważonego ujęcia religii jako zjawiska społecznego”¹¹.

Dwie powojenne transformacje w Polsce, to jest wprowadzenie najpierw ustroju socjalistycznego, a potem wychodzenie z niego w kierunku demokracji nie były obojętne dla działalności Kościoła i postrzegania tych działań przez ogół społeczeństwa. Socjologowie religii mówili o dwóch kontekstach funkcjonowania Kościoła w Polsce. Pierwszy to kontekst totalitaryzmu. Ten system starał się ograniczyć wpływ Kościoła na społeczeństwo. Kościół w Polsce przypominał wówczas wiele cech tzw. Kościoła ludowego. W jego charakterystyce wymienia się między innymi nastawienie uniwersalne, masowość oddziaływania, hierarchiczność na niekorzyść wspólnotowości, rytualizm. Specyfikę tego typu Kościoła określały też funkcje pozareligijne. Funkcja monopolizacyjna polegała na przeciwstawianiu się programowej laicyzacji społeczeństwa; funkcja integracyjna oznaczała tworzenie więzi religijnych i narodowych wśród Polaków poprzez udział w masowych praktykach religijnych; funkcja opiekuńcza, czyli reprezentowanie zniewolonego narodu oraz artykułowanie jego potrzeb i problemów. Drugi kontekst to modernizujące się społeczeństwo polskie po zmianach 1989 roku. Jako symptomy tego społeczeństwa ukazuje się dyferencjację, racjonalizację oraz sekularyzację. Następstwem tych procesów jest pluralizm społeczno-kulturowy. Kościół stał się jednym z segmentów w pluralistycznym społeczeństwie, nie miał już potrzeby pełnienia funkcji pozareligijnych¹². W powojennych dziejach Kościoła w Polsce, związanych z sytuacją polityczną, można wskazać różne

---

¹¹ J. Beckford. *Teoria społeczna a religia*. Kraków 2006 s. 287.

¹² W. Piwowarski. *Kościół i religijność w przemianie*. W: *Przemiany religijności społeczeństwa polskiego w świetle badań lubelskiego środowiska naukowego*. Red. W. Piwowarski, J. Styk. Warszawa 1993 s. 16-18.

okresy. Najpierw były to ograniczenia i sprzeciw wobec totalitaryzmu, co przysporzyło Kościołowi zwolenników. Byli wśród nich nie tylko wierni, ale też wszyscy rozczarowani negatywnymi zjawiskami w socjalistycznym społeczeństwie. Na tym gruncie rodził się tryumfalizm i zaufanie do masowości oddziaływań na lud. Drugi okres (lata osiemdziesiąte) naznaczony był powiększaniem autonomii i autorytetu, ale też czasem instrumentalnego traktowania Kościoła. Faza trzecia to powrót do realizmu ewangelizacji, wobec mnożenia się neoliberalnych idei i opartych na nich porządkach społecznych¹³.

Od początku zmian ustrojowych toczy się dyskusja nad miejscem i rolą Kościoła katolickiego w społeczeństwie polskim. Medialne wypowiedzi, naznaczone często dużą dozą emocji, oparte są na politycznej przynależności oraz osobistych przekonaniach światopoglądowych. Nader często do Kościoła stosuje się język debaty politycznej. Wiele krzywdzących uwag pod adresem Kościoła wynika z nieznamomości społecznego nauczania. Nawet w nowoczesnym pluralistycznym społeczeństwie Kościół spełnia misję profetyczno-krytyczną. Zmiana publicznej roli religii w nowoczesnym społeczeństwie oznacza istotną zmianę funkcji zastępczych pełnionych dawniej przez Kościół oraz sposobu ich realizacji, ale nie wiąże się z ich zanikiem. Pojawiają się nowe wyzwania, związane z kryzysem społeczeństwa obywatelskiego¹⁴. W refleksji nad miejscem i rolą Kościoła w kontekście transformującego się społeczeństwa, trzeba też zwrócić uwagę na to, jak go postrzegają zwyczajni wierni. Kościół w społeczeństwie polskim wpływa decydująco na kształt religijności społeczeństwa. Religijność i kościelność są w Polsce bardzo mocno powiązane, dlatego też osłabienie więzi z Kościołem może pociągać za sobą osłabienie religijności Polaków. W kolejnym punkcie zostaną ukazane wybrane składniki postaw młodzieży wobec Kościoła.

2. KOŚCIÓŁ W ŚWIADOMOŚCI MŁODZIEŻY

Zanim zaprezentuje się niektóre elementy postaw młodzieży wobec Kościoła warto zwrócić uwagę na ogólne deklaracje wiary w młodym pokoleniu. W badaniach religijności są one traktowane jako parametr wstępny. Nawet

---

¹³ Z. Zieliński. *Kościół w Polsce 1944-2002*. Radom 2003 s. 457-459.

¹⁴ P. Mazurkiewicz. *Kościół w życiu publicznym*. W: *Kościół katolicki w przededniu wejścia do Unii Europejskiej*. Red. P. Mazurkiewicz. Warszawa 2003 s. 203.

pobieżny przegląd podstawowych wskaźników religijności dowodzi, że młodzież w Polsce prezentuje wyższy poziom religijności, aniżeli ich rówieśnicy z krajów zachodniej Europy¹⁵. Społeczne procesy dyferencjacji, sekularyzacji, indywidualizacji niekoniecznie muszą prowadzić do porzucenia religii. Bardziej chodzi tu o zmianę jej charakteru. Religijność młodzieży, przynajmniej w sferze deklaratywnej, jest wysoka, w ciągu ostatnich lat nie zanotowano rewolucyjnych zmian. W sondażu CBOS, zrealizowanym pod koniec 2013 roku na ogólnopolskiej próbie uczniów ostatnich klas szkół ponadgimnazjalnych, 6% określiło się jako głęboko wierzący, 65% jako wierzący, 18% to niezdecydowani i 10% niewierzący. W roku 1996 wskaźniki układały się odpowiednio: 6%, 74%, 14%, 5%. Widzimy, że nie zmienił się odsetek osób określających swoją wiarę jako głęboką, jednak o 9% zmalał odsetek badanych postrzegających się jako wierzący (z 74% do 65%), zwiększył się natomiast udział niezdecydowanych (z 14% do 18%) oraz niewierzących (z 5% do 10%)¹⁶. Socjologowie religii zauważają jednak, że wśród młodzieży polskiej, zwłaszcza z wielkich miast, pojawiają się deklaracje niezdecydowania co do identyfikacji z Kościołem. Specyficzną kategorię stanowią ci, którzy przyznają, że wierzą w Boga, ale nie w Kościół, albo uważają, iż są katolikami wierzącymi, ale nie zgadzają się z niektórymi biskupami¹⁷. Takie deklaracje mogą być oznaką, że przynależność wyznaniowa oraz identyfikacje z Kościołem będą stawać się przedmiotem osobistego wyboru.

Opisując postawy młodzieży wobec Kościoła, należy pamiętać, że młodzi ludzie są nie tylko przedmiotem zabiegów socjalizacyjnych ze strony religijnych instytucji, ale stanowią też aktywną grupę społeczną w procesie przemian. Młodzież jest w fazie przejściowej między dzieciństwem i dorosłością. To implikuje potrzebę uczenia się, czyli nabierania zdolności do pełnienia ról społecznych w życiu, co nierzadko wiąże się z negacją norm narzucanych przez instytucje społeczne (prawo lub zwyczaj)¹⁸. Nic więc dziwnego, że stan taki wywołuje nieraz postawy przekory, egocentryzmu, prowadzi do

---

¹⁵ T. S z a w i e l. *Wiara religijna polskiej młodzieży (1992-2002)*. W: *Kościół katolicki w przededniu wejścia Polski do Unii Europejskiej*. Red. P. Mazurkiewicz. Warszawa 2003 s. 123.

¹⁶ R. B o g u s z e w s k i, M. F e l i k s i a k, M. G w i a z d a, J. K a l k a. *Młodzież o sobie: wartości, obyczajowość, grupy odniesienia*. W: *Młodzież 2013. Opinie i diagnozy* nr 28. Red. M. Grabowska, J. Kalka. Warszawa 2014 s. 115.

¹⁷ J. M a r i a ń s k i. *Kościół katolicki w Polsce w przestrzeni życia publicznego. Studium socjologiczne*. Toruń 2013 s. 88.

¹⁸ W. W r z e s i ń s k i. *Jednostka – rodzina – pokolenie*. Poznań 2003 s. 40.

zachwiania równowagi emocjonalnej, a jednocześnie pojawia się potrzeba miłości, akceptacji, rozumienia i poszanowania. Chęć zaakcentowania własnej odrębności i bycia sobą prowadzi często do odrzucenia przyjmowanych dotąd wzorów, norm i autorytetów. Kształtowanie własnej tożsamości jest trudne i często obarczone ważnymi decyzjami, którym młody człowiek nie zawsze umie sprostać¹⁹.

Postawy wobec Kościoła, rozumiane jako splot elementów intelektualnych, emocjonalnych nastawień i ewentualnie gotowości do działania lub konkretne zachowania, kształtują się wraz z tożsamością osobową, społeczną i religijną. Pierwsze zatem zagadnienie dotyczy rozumienia Kościoła, jakie funkcjonuje w świadomości respondentów. W socjologicznych badaniach stawiano pytanie czym – zdaniem respondenta – jest Kościół katolicki. Spośród możliwości propozycji wyboru dwie wskazywały na instytucjonalne rozumienie Kościoła (instytucja strzegąca wiary i obyczajów, instytucja święta z papieżem i duchowieństwem), jedna na wymiar wspólnotowy (wspólnota wiernych) i jedna na świeckie pojęcie Kościoła (ogólnoświatowa instytucja posiadająca również świeckie cele). Badani mogli wybrać jedno lub też podać inne (własne) określenie Kościoła. Opisując postawy wobec Kościoła trzeba zaznaczyć o jakie rozumienie Kościoła chodzi. W aspekcie socjologicznym może on być rozumiany jako instytucja utożsamiana często z hierarchią lub jako wspólnota Ludu Bożego. Trzeba to jasno w badaniach rozgraniczyć, aby uniknąć nieporozumienia badacza z respondentem odnośnie do desygnatów pojęcia „Kościół”. W wielu badaniach znajdują się pytania o koncepcję Kościoła w świadomości badanych; niemniej jednak w pytaniach o zaufanie i rolę Kościoła w społeczeństwie chodziło bardziej o jego instytucjonalny wymiar. Samo rozumienie Kościoła może bowiem negatywnie lub pozytywnie wpływać na subiektywne poczucie więzi z nim. Tutaj jednak nie chodzi o sprawdzenie wiedzy respondentów na ten temat, ale o odpowiedź na pytanie: jaka wizja Kościoła dominuje w świadomości badanych?

Uczniowie klas przedmaturalnych i trzecich klas zasadniczych szkół zawodowych w czterech środowiskach miejskich w Polsce (Radom, Włocławek, Łomża, Ostrów Mazowiecka) w 49,3% uważali, że Kościół jest przede wszystkim wspólnotą wiernych; 19,2% określiło go jako instytucję strzegącą wiary i obyczajów; 13,5% widziało w Kościele instytucję świętą z papieżem

---

¹⁹ J. K ę d z i o r. *Młodzię jako specyficzna kategoria społeczna*. W: *Współczesna młodzież pomiędzy Eros a Thanatos*. Red. J. Kurzępa, A. Lisowska, A. Pierzchalska. Wrocław 2008 s. 12-13.

i duchowieństwem, a 6,9% badanych postrzegało Kościół jako ogólnostanowową organizację, posiadającą także cele świeckie. Znaczna część respondentów albo nie wyraziła swej opinii, albo nie udzieliła odpowiedzi (13,8%), zaś 2,2% wybrało inne, niż zaproponowane, określenia. Autor tych badań – J. Mariański – stwierdził, że „tendencja do postrzegania Kościoła w wymiarze wspólnotowym nieco częściej zaznaczała się wśród dziewcząt, uczniów szkół ogólnokształcących, mieszkańców wsi [...]. Wspólnotową wizję Kościoła często podkreślali ludzie głęboko wierzący i systematycznie praktykujący”²⁰. Dla porównania młodzi mieszkańcy Nowego Sącza w wieku poniżej 20 lat na identyczne pytanie udzielili odpowiedzi według powyższej kolejności wyborów: 53,9%; 25,6%; 4,5%; 8,3%; 5,1%; 2,6%²¹.

Dane z sondaży opinii publicznej oraz badań socjologicznych pozwalają mówić o zmianach postaw Polaków wobec Kościoła katolickiego. Tendencja ta nasila się szczególnie w młodym pokoleniu. Generalnie zmiany te można ujmować jako przechodzenie od religijności zinstytucjonalizowanej do religijności kształtowanej osobiście, według własnych indywidualnych wyborów. Wprawdzie obecne jest jeszcze przywiązanie do tradycji i rytuałów, ale nie ma to większego znaczenia w sferze etyki ewangelicznej i codziennej moralności. Inaczej mówiąc, mamy do czynienia z chrześcijaństwem sprywatyzowanym, religijnością selektywną, która trochę przypomina supermarket, gdzie wybiera się tylko to, co atrakcyjne. W płaszczyźnie religijnej wielu ludzi chce być sędziami we własnej sprawie i nie życzy sobie zewnętrznych ocen swego postępowania, zwłaszcza płynących z Kościoła. Wyrazem tego jest opinia, że człowiekiem religijnym można być bez Kościoła. W tej ostatniej kwestii zauważa się duże zmiany w środowisku młodzieży. W poniższej tabeli zaprezentowano dane z badań ogólnopolskich w populacji badanych uczniów szkół średnich i studentów. Pytania były następujące: a) czy można być religijnym bez Kościoła jako Ludu Bożego?; b) czy można być religijnym bez Kościoła jako instytucji?

---

²⁰ J. M a r i a ń s k i. *Emigracja z Kościoła. Religijność młodzieży polskiej w warunkach zmian społecznych*. Lublin 2008 s. 423-425.

²¹ K. Ś w i ę s. *Przemiany religijności miejskiej w czasie transformacji systemowej*. Lublin 2011 s. 275.

Tab. 1. Opinie na temat możliwości bycia religijnym bez Kościoła jako Ludu Bożego oraz jako instytucji (dane w %).

Odpowiedź badanych	Kościół jako Lud Boży			Kościół jako instytucja		
	1988	1998	2005	1988	1998	2005
Tak	27,3	46,3	46,9	66,5	62,6	65,5
Nie	54,0	30,7	30,2	13,0	15,3	14,6
Inne deklaracje	18,7	23,0	22,9	20,5	22,1	19,9
Ogółem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Źródło: S. H. Z a r ę b a. *W kierunku jakiej religijności? Studia nad katolicyzmem polskiej młodzieży*. Warszawa 2008 s. 176-179.

W 1988 roku 27,3% uczniów i studentów uważało, że możliwe jest bycie religijnym bez Kościoła jako Ludu Bożego; 54,% stwierdziło że nie, zaś 18,7% nie potrafiło się wypowiedzieć lub nie udzieliło odpowiedzi. Dziesięć lat później, w 1998 roku, w podobnych badaniach odpowiedzi uczniów i studentów według powyższej kolejności były następujące; 46,3%; 30,7%; 23,8%. W 2005 roku odpowiednio: 46,9%; 30,2%; 22,9%. Natomiast na pytanie, czy można być religijnym bez Kościoła jako instytucji, odpowiedzi pozytywnej udzieliło w 1988 66,5% respondentów, odpowiedzi negatywnej 13,0%, a 20,5% nie miało zdania lub nie udzieliło odpowiedzi. W roku 1998 odpowiednio: 62,6%; 15,3%; 22,1%. W roku 2005 odpowiedzi młodzieży były następujące: 65,5%; 14,6%; 19,9%. Przywołane wyniki z badań ogólnopolskich świadczą, że młodzieży bliższa jest idea Kościoła jako Ludu Bożego, chociaż i tutaj zmiany są łatwo dostrzegalne. Na przełomie wieków odsetek osób przekonanych, że religijnym można być bez Kościoła jako Ludu Bożego wzrósł o 19,0%, zaś o 23,3% zmalał udział tych, którzy uważają, że udział w Kościele jako wspólnocie Ludu Bożego konieczny jest do tego, aby być osobą religijną. Taka tendencja się utrzymuje, o czym świadczą rezultaty uzyskane w 2005 roku. Nie zauważa się natomiast zmian w opiniach na temat pośrednictwa Kościoła instytucjonalnego w osobistych relacjach z Bogiem. Blisko dwie trzecie badanej młodzieży uważa, że do bycia religijnym nie są potrzebne kościelne struktury. Wytlumaczenie tego zjawiska wymagałoby pogłębionych badań. Wydaje się jednak, że wpływ na poglądy młodego pokolenia może mieć medialna ocena funkcjonowania Kościoła w społeczeństwie, jego struktur, przedstawicieli hierarchii.

Zanik wielu funkcji ekstensywnych nie oznacza wycofania się Kościoła katolickiego w Polsce z życia społecznego. Biskupi polscy w dokumencie społecznym przypominają, że „reguły społeczeństwa pluralistycznego nie przewidują dla Kościoła jakiegos specjalnego miejsca. Kościół traktowany jest jako jedna z wielu instytucji, jako jeden z subsystemów społecznych, a jego nauczanie – jako jedna z propozycji na rynku konkurujących ze sobą systemów wartości czy ideologii. Ale nie do przyjęcia jest odmawianie Kościołowi prawa do udziału w życiu publicznym”²². Dużą rolę Kościoła widziano także w procesach transformacyjnych. Kościół w swoim nauczaniu i działalności kształtuje wartości i normy moralne, które są fundamentem ładu społecznego. Większość dorosłych Polaków w sposób bardziej lub mniej zdecydowany stwierdziła, że przemiany ustrojowe w Polsce nie byłyby możliwe bez udziału Kościoła (61,3%). Przeciwnego zdania było 26,9% (11,6% nie potrafi ocenić). Nieco inaczej wyniki przedstawiły się w grupie respondentów najmłodszych: 46,6%, 40,1%, 13,3%²³. Widzimy zatem, że młode pokolenie przypisuje Kościołowi katolickiemu mniejszą rolę w przemianach społecznych i politycznych.

Przemiany w dziedzinie społecznej, politycznej i gospodarczej wpłynęły na zmianę miejsca Kościoła w społeczeństwie. Zmieniają się także przekonania wiernych o społecznej roli Kościoła oraz zaufanie do tej instytucji. W badaniach socjologicznych i sondażach opinii publicznej często stawiane jest pytanie o ocenę działań Kościoła w różnych płaszczyznach życia społecznego. W sondażu Centrum Myśli Jana Pawła II, zrealizowanym w 2007 roku, 65% młodzieży w wieku 15-19 lat deklarowało, że Kościół katolicki w Polsce daje właściwe odpowiedzi na potrzeby duchowe człowieka. Znacznie mniej, bo 46%, tak samo oceniło działanie Kościoła wobec problemów życia rodzinnego, podobnie 43% dobrze oceniało w odniesieniu do moralnych problemów i potrzeb jednostki, zaś najmniej było tych, którzy deklarowali, że Kościół daje dobre odpowiedzi na problemy społeczne²⁴.

---

²² Konferencja Episkopatu Polski. *W trosce o człowieka i dobro wspólne*. Warszawa 2012 nr 31.

²³ A. O c h o c k i. *Kościół katolicki a sprawy publiczne w Polsce*. W: *Kościół katolicki na początku trzeciego tysiąclecia w opinii Polaków*. Red. W. Zdaniewicz, S. H. Zaręba. Warszawa 2004 s. 210. [Badania ogólnopolskie przeprowadzono w 2002 r. Najmłodszy respondenci urodzili się w pierwszej połowie lat 80-tych, a zatem opinie o polskiej transformacji nie były oparte na osobistym doświadczeniu, lecz na opinii otoczenia].

²⁴ P. G i e r e c h. *Kilka uwag o polskiej młodzieży na początku XXI wieku*. „Teologia Polityczna” 5:2009-2010 s. 234.

W tabeli 2 zaprezentowano kilka wyników z badań wśród maturzystów. Generalnie pytano o opinię, czy Kościół w swej społecznej działalności daje adekwatne odpowiedzi na problemy jednostek, grup społecznych, narodu. Jak widać maturzyści z różnych środowisk najlepiej oceniali działalność Kościoła w zakresie rozwiązywania problemów rodziny, a także problemów jednostki; natomiast najniżej oceniano jego działania odnoszące się do problemów różnych grup społecznych.

Tab. 2. Opinie maturzystów na temat adekwatności działań Kościoła w różnych dziedzinach.
Uwzględniono tylko pozytywne odpowiedzi (dane w %).

Przedmiot oceny działalności społecznej Kościoła	I	II	III	IV
Problemy jednostki	42,6	40,1	47,8	52,7
Problemy rodziny	51,2	48,7	62,4	68,7
Problemy młodzieży	36,5	36,9	45,6	50,4
Problemy poszczególnych grup społecznych	30,6	29,6	35,4	39,7
Problemy narodu	41,0	38,1	49,8	51,3

I – Maturzyści z pięciu miast (Szprotawa, Puławy, Kraśnik, Dęblin, Gdańsk) rok 2009; **II** – maturzyści z Lublina 2005 r.; **III** – maturzyści z Lublina – 2009/2010 r.; **IV** – maturzyści z Tarnowa 2005 r.

Źródła: J. M a r i a ń s k i. *Kościół katolicki w Polsce w przestrzeni życia publicznego*. Toruń 2013 s. 177-179; J. M ł y ń s k i. *Kościół polski wobec problemów społecznych w świadomości abiturientów Tarnowa*. „Tarnowskie Studia Teologiczne” 26:2007 nr 2 s. 92.

Jeśli natomiast chodzi o zaufanie do Kościoła, to można je badać na wielu płaszczyznach. W socjologicznych koncepcjach zaufania wymienia się zaufanie osobiste w stosunku do konkretnych osób, zaufanie pozycyjne, skierowane ku określonym stanowiskom, urzędem, rolaom społecznym bez względu na to, kto je pełni. Jest też zaufanie komercyjne (np. do towarów określonej marki), zaufanie instytucjonalne (np. wobec banku, uniwersytetu), zaufanie systemowe, skierowane do całego systemu społecznego i jego uczestników (ustroju, gospodarki)²⁵. Wobec tego zaufanie do Kościoła można ujmować instytucjonalnie, jako zaufanie wobec całej instytucji, jaką jest Kościół. Można też

²⁵ P. S z t o m p k a. *Socjologia. Analiza społeczeństwa*. Kraków 2013 s. 312.

mówić o zaufaniu pozycyjnym, w tym wypadku wobec instytucji kościelnych i funkcjonariuszy Kościoła. Uogólnione zaufanie do Kościoła, jego struktur czy ludzi uzależnione jest od wydarzeń społecznych i politycznych oraz od reakcji Kościoła na nie. Sondaże opinii publicznej wskazują na nieznaczny spadek zaufania do Kościoła wśród ogółu Polaków. Przykładowo w 2006 roku 81% twierdziło, że ma zaufanie do Kościoła, 17% było przeciwnego zdania, 2% nie potrafiło powiedzieć. W następnych latach odpowiedzi układały się odpowiednio: rok 2008 (79%, 17%, 4%); rok 2010 (78%, 18%, 4%); rok 2012 (69%, 26%, 5%). Autorzy raportu mówią, że „najmniejsze od dziesięciu lat jest zaufanie do Kościoła katolickiego, a zarazem więcej osób niż dotychczas (26%) deklaruje do niego nieufność”²⁶. W badaniu PPPiW w 2009 roku najmlodszy respondenci, w wieku 18-24 lata, deklarowali bardzo duże i duże zaufanie do: papieża Benedykta XI – 65,9%; do biskupa własnej diecezji – 32,4%; do proboszcza własnej parafii – 32,4%²⁷.

O postawach młodzieży wobec Kościoła można wnosić na podstawie deklaracji dotyczących autorytetów moralnych. Chodzi tu o czynniki, którymi ludzie kierują się w rozwiązywaniu konfliktów moralnych, czy też w podejmowaniu ważnych decyzji w życiu. W sytuacji pluralizmu społecznego oraz tendencji do indywidualizacji moralności zmienia się także konfiguracja i znaczenie autorytetów. Funkcjonalna dyferencjacja współczesnych społeczeństw sprawia, że jednostka funkcjonuje w obszarach wpływu różnych wartości, a nawet staje przed koniecznością wchodzenia w różne role społeczne. Socjologowie badający moralność zauważają, że w społeczeństwie polskim daje o sobie znać kryzys autorytetów. Dotyka on przede wszystkim autorytetów instytucjonalnych, które głoszą normy pretendujące do powszechnej obowiązywalności. Po przełomie w 1989 roku dokonana się w Polsce duża zmiana autorytetów osobowych oraz instytucjonalnych, politycznych i moralnych. Odrzucenie dawnych autorytetów nastąpiło szybko, a nie towarzyszyło mu poszukiwanie nowych²⁸. W poniższej tabeli umieszczono wyniki dotyczące odpowiedzi na pytanie, czym respondenci kierują się w rozwiązywaniu konfliktów moralnych.

---

²⁶ A. C y b u l s k a. *Zaufanie społeczne*. W: *Spółczesność obywatelskie w Polsce AD 2012. Opinie i diagnozy* nr 22. Red. M. Grabowska. Warszawa 2012 s. 28-30.

²⁷ S. H. Z a r ę b a. *Wiara sakralna, wiara klerykalna, wiara masowa...? Wizerunek polskiej religijności*. W: *Rodzina. Religia. Społeczność. Polacy w diagnozie socjologicznej 2009*. Red. S. H. Zaręba. Warszawa 2010 s. 95.

²⁸ J. M a r i a ń s k i. *Religijność społeczeństwa polskiego w perspektywie europejskiej*. Kraków 2004 s. 363-364.

Tab. 3. Autorytety pomocne w rozwiązywaniu konfliktów moralnych
(dane w %).

Autorytety moralne	I	II	III	IV
Nauczanie Kościoła	3,9	9,4	21,8	20,5
Rady rodziny	9,9	27,5	43,2	23,1
Własne sumienie	67,3	83,5	84,4	87,8
Ogólne sposoby postępowania	1,8	8,7	14,6	4,5
Rady księży	1,1	4,9	7,7	8,3
Rady przyjaciół	4,6	30,3	36,6	11,3
Pozostałe deklaracje	11,4	8,7	8,2	3,2

I – młodzież szkół średnich i studenci w Polsce w 2005 r. (wybierano tylko jedną odpowiedź); **II** – maturzyści z pięciu miast (Szprotawa, Puławy, Kraśnik, Dęblin, Gdańsk) rok 2009; **III** – studenci z Lublina 2007 r.; **IV** – młodzież w Nowym Sączu (poniżej 20 lat) 2002 r.

Źródła: S. H. Z a r ę b a. *W kierunku jakiej religijności?* s. 264; J. M a r i a ń s k i. *Przemiany moralności polskich maturzystów w latach 1994-2009. Studium socjologiczne.* Lublin 2011 s. 474-476; K. Ś w i ę s. *Przemiany religijności miejskiej w czasie transformacji systemowej* s. 230-231.

Ogólne przekonania, że Kościół w Polsce dobrze przyczynia się do rozwiązywania problemów jednostki, nie znajdują potwierdzenia w przypadku poszukiwania autorytetów moralnych. Wyznacznikiem rozwiązywania konfliktów moralnych i podejmowania ważnych decyzji życiowych jest na pierwszym miejscu własne sumienie. Nawet łączne potraktowanie wyborów „nauczanie Kościoła” i „rady księży” sytuuje kryteria religijne na dalszych pozycjach. Jak zauważył W. Piwowarski, przypisywanie sumieniu, jako normie subiektywnej, najwyższego znaczenia w rozstrzyganiu konfliktów moralnych, nie sprzyja kształtowaniu systemów wartości opartych na tradycji i nauce Kościoła katolickiego. Sprzyja natomiast indywidualnym opcjom i wyborom, a więc uleganiu podstawowej tendencji świata zsekularyzowanego, tj. subiektywizmowi²⁹.

Do emocjonalno-oceniających elementów postawy wobec Kościoła należą też przekonania dotyczące jego teologicznej wizji. Chodzi tutaj o płaszczyznę wiary a nie wiedzy. W ogólnopolskich badaniach nad świadomością Kościoła

²⁹ W. P i o w a r s k i. *Wartości życia codziennego.* W: *Religijność Polaków 1991-1998.* Red. W. Zdaniewicz. Warszawa 2001 s. 68.

w 2002 roku grupa najmłodszych respondentów w wieku 18-24 lata (N=279) w 77,8% przyznała, iż jest przekonana, że Chrystus jest obecny w swoim Kościele. Przekonanie, bardziej lub mniej zdecydowane, że papież jest zastępcą Chrystusa deklarowało w tej grupie 76,4%. Znacznie mniej, bo tylko 47,0 %, było przekonanych, że biskupi są następcami apostołów, a jedna czwarta (24,7%) powiedziała, że nie. Na pytanie: czy Kościół mógłby spełniać swe cele (prowadzić ludzi do zbawienia) 34,8% odpowiedziało, że raczej nie, a 13,3% zdecydowanie nie. Przytoczony materiał empiryczny pokazuje, że pełnoletnia młodzież jest świadoma i akceptuje hierarchiczną strukturę Kościoła. Wiara w hierarchiczny Kościół łączy się z wiarą w obecność Chrystusa w tym Kościele. Warto to podkreślić wobec poglądu, że można wierzyć w Chrystusa nie uznając Kościoła³⁰.

Powyżej zaprezentowano tylko wybrane aspekty postaw młodzieży polskiej wobec Kościoła katolickiego, skupiając się bardziej na emocjonalno-oceniającym aspekcie. Zwrócono uwagę na te badania, w których bezpośrednio pytano o nastawienie do Kościoła. Różnorodność konceptualizacji badawczych umożliwia syntezę czy analizy porównawcze. Pośrednim wskaźnikiem postaw wobec Kościoła oraz jego autorytetu mogą być wyniki badań dotyczące akceptacji nauczania Kościoła, zwłaszcza w sprawach moralnych. Wiele badań w środowiskach młodzieżowych wskazuje na poszerzanie się moralnej autonomii i kwestionowania nauki Kościoła w tym aspekcie. Na podstawie wielu socjologicznych analiz J. Mariański stawia hipotezę, że „zmiany w religijności Polaków będą zmierzać nie tyle w kierunku sekularyzmu (ateizm, indyferentyzm), ile raczej będą wiązać się z zakwestionowaniem Kościoła jako instytucji religijnej i społecznej zarazem (religijność niezapośredniczona przez Kościół). Wiodącą tendencją tych przemian będzie więc bardziej selektywność („miękką” lub „twardą”) niż ateizm, częściej odchodzenie od Kościoła w sensie instytucjonalnym (osłabienie praktyk religijnych) niż od religii i duchowości”³¹.

---

³⁰ W. Z d a n i e w i c z. *Kościół Chrystusowy jako instytucja*. W: *Kościół katolicki na początku trzeciego tysiąclecia w opinii Polaków*. Red. W. Zdaniewicz, S. H. Zaręba. Warszawa 2004 s. 18-21.

³¹ J. M a r i a ń s k i. *Wiara i wierzenia Polaków – analiza socjologiczna*. W: *Religijne wymiary życia społecznego*. Red. H. Mielicka-Pawłowska. Kielce 2013 s. 315.

3. WNIOSKI I POSTULATY

Dyrektywy katechetyczne czy duszpasterskie mogą być zasadnie wysuwane, jeśli wcześniej zakłada się teoretyczny model. W niniejszym artykule to pominięto, dlatego z samych socjologicznych wyników nie można wysnuwać pastoralnych wskazań. Niemniej jednak, na podstawie tego, co powiedziano o teologicznej wizji Kościoła, zawartej w soborowym nauczaniu, o postawach młodzieży wobec Kościoła i o kontekście społeczno-kulturowym, w którym się one kształtują, można zgłosić kilka uwag.

Młode pokolenie w pluralistycznym społeczeństwie jest intensywnie bombardowane wieloma ofertami na życie, ze strony mediów, różnych instytucji, współczesnych autorytetów. Postmodernistyczna kultura podważa istnienie obiektywnej prawdy i tym samym budzi niechęć do osób i instytucji społecznych głoszących pewność swych przekonań. Stan taki powoduje odchodzenie od zinstytucjonalizowanych religii i przenoszenie problematyki religijnej w prywatną sferę życia. To przekłada się na postawy i przekonania wobec Kościoła, gdzie pojawiają się duże niespójności i niekonsekwencje. Wysokiej ocenie i akceptacji teologicznych prawd o Kościele towarzyszy krytyczne spojrzenie na jego widzialną stronę. Pozytywne oceny społecznej działalności Kościoła zaczynają się zmniejszać gdy chodzi o sprawy konkretne. Sprzyja też temu dzisiejsza atmosfera, gdzie podkreślanie słabości i błędów ludzi należących do Kościoła, a przede wszystkim duchownych, jest częste, a w niektórych kręgach stało się rodzajem mody. W tej sytuacji ważne będzie osobiste świadectwo dorosłych, odpowiedzialnych za wychowanie religijne: rodziców, parafialnych duszpasterzy, a przede wszystkim katechetów, którzy najwięcej czasu spędzają z młodzieżą. Elementem tego świadectwa powinna być prawda i odwaga w podejmowaniu trudnych tematów. Młodzi niekiedy głoszą jednostronne opinie, oskarżają Kościół o wszelkie zło. W takich sytuacjach potrzeba cierpliwej rozmowy z nimi, aby nabrali przekonania, że z katechetą czy duszpasterzem można na każdy temat rozmawiać, w tym także na temat słabości ludzi Kościoła, duchownych i świeckich.

Okazuje się, że dla młodego pokolenia o wiele bliższa jest wspólnotowa wizja Kościoła, aniżeli nadmiernie eksponowana instytucjonalność, urzędy i funkcje. To należy wykorzystać w taki sposób, aby młodym dać możliwość i okazję przeżycia takiej wspólnoty. Papież Franciszek zauważa, że mnożenie i rozrastanie się stowarzyszeń i ruchów, w przeważającej mierze młodzieżowych, jest działaniem Ducha Świętego. Zaleca jednak, aby uczynić bardziej trwałym

uczestnictwo tych grup w obrębie wspólnego duszpasterstwa Kościoła³². Ten proces może dokonać się w parafii, która ma stawać się „wspólnotą wspólnot”. Prawie dwie piąte młodych ludzi postrzega parafię jako religijną wspólnotę wierzących, zbiór wiernych. Młodzi ludzie mają swoje potrzeby, przeżywają kryzysy i zranienia. Tym potrzebom mogą zaradzić wspólnoty oparte na więzi osobowej i naznaczone życiem religijnym. Wspólnoty na terenie parafii mogą być dopełnieniem szkolnego nauczania religii. Dają one możliwość spotkań, dyskusji tym młodym ludziom, którzy mają problemy, a nie potrafią sami ich rozwiązać. Być może w tych wspólnotach trzeba przemyśleć w jaki sposób kształtować samodzielne zaangażowanie i odpowiedzialność młodych. W przypadku Polski socjologowie mówią o zdecydowanie niskiej partycypacji katolików w ruchach i wspólnotach religijnych oraz stowarzyszeniach katolickich³³. Wysiłki duszpasterskie trzeba skierować na to, aby młodzież czuła się bardziej podmiotem niż przedmiotem religijnych działań.

Przykłady z różnych badań wskazują, że młodzież pozytywnie postrzega rolę Kościoła katolickiego, zarówno w przemianach społecznych, jak i w udzielaniu odpowiedzi na konkretne problemy. Można to wykorzystać w przekazywaniu wiedzy, aby w sposób przekonujący ukazać naukę społeczną Kościoła. W ten sposób można budzić przekonanie, że Kościół nie jest wrogiem demokracji i społeczeństwa obywatelskiego. Część młodzieży zarzuca bowiem Kościołowi zbytni tradycjonalizm i konserwatyzm. Warto byłoby tutaj podeprzeć się autorytetem św. Jana Pawła II i jego orędziem kierowanym do młodych. W sondażowych badaniach dorosłych Polaków respondenci najmłodsi (18-24 lata) zapytani, co w największym stopniu przyczyniło się do upadku systemu komunistycznego w ZSRR i w dawnych krajach bloku wschodniego?, wymieniali na pierwszym miejscu Solidarność (55%), a na drugim pontyfikat Jana Pawła II (28%)³⁴.

W duszpasterstwie młodzieżowym i katechezie trzeba zastanowić się jak postępować wobec osób o wyraźnie selektywnych postawach wobec religii i Kościoła. Ta selektywność najbardziej zaznacza się w podejściu do spraw doktrynalnych, a jeszcze większa jest w sferze moralności. W religijnej formacji takich ludzi trzeba z jednej strony ukazywać jasno wymagania katolicyzmu, a z drugiej strony uszanować osobistą wrażliwość moralną danej osoby. Ważną rolę odgrywa tutaj kształtowanie sumienia młodych ludzi. Ono – jak powyżej

---

³² Adhortacja *Evangelii gaudium* nr 105.

³³ J. M a r i a ń s k i. *Udział katolików świeckich w życiu parafii*. Płock 2008 s. 115.

³⁴ M. G r a b o w s k a, B. R o g u s k a (red). *25 lat wolności – bilans zmian. Opinie i diagnozy* 29. Warszawa 2014 s. 215-216.

ukazano – jest najwyższą instancją w rozwiązywaniu konfliktów moralnych i podejmowaniu decyzji życiowych. Pewien niepokój może budzić wzrastająca w ostatnich latach proporcja młodzieży, która uważa, że religijnym człowiekiem można być bez Kościoła, jako Ludu Bożego. Być może jest to oznaką tworzenia się postaw typu „wierzę w Boga, ale nie w Kościół”. Natomiast jeszcze mało prawdopodobny wydaje się wpływ tzw. nowej duchowości. Oznaki deprecjonowania wspólnoty Kościoła w budowaniu i podtrzymywaniu religijności są ważnym wyzwaniem dla duszpasterzy i katechetów. Być może trzeba będzie zwrócić uwagę na przygotowanie do sakramentów, zwłaszcza bierzmowania. W tym procesie można wykorzystać znaczenie rytuałów przejścia, związanych z wchodzeniem w dorosłość. Socjologowie, którzy w tym kontekście badali znaczenie sakramentu bierzmowania, stwierdzali zmniejszanie się religijnego znaczenia obrzędów przejścia w życiu młodych ludzi, ale jednocześnie wskazywali na utrzymującą się orientację tradycyjną. Wyraża się ona w przywiązaniu do pewnych wymiarów kultury chrześcijańskiej, która umożliwiła dostęp do innych rytuałów w przyszłości³⁵. Należy zatem wykorzystać bogactwo kultury polskiej, przesyconej elementami chrześcijańskimi. Na płaszczyźnie wartości, symboli, zwyczajów, wzorów zachowań pojawia się możliwość nawiązania dialogu z tymi, którzy deklarują dystans wobec wiary religijnej i Kościoła.

*

Misja głoszenia Ewangelii dokonuje się w zmiennych uwarunkowaniach społecznych. Kościół, który tę misję wykonuje, zderza się nieustannie z doświadczeniem świata. Splot warunków historycznych w Polsce sprawił, że religijność była silnie związana z wartościami narodowymi, a Kościół można było opisywać socjologicznym modelem „Kościół ludowy”. Dziś sytuacja jest inna, pogłębia się pluralizm społeczny i kulturowy, dają o sobie znać sekularystyczne tendencje w obszarze życia religijnego. Mimo to prognozy socjologów o zmianach Kościoła ludowego w kierunku „Kościół wyspiarskiego” czy „Kościół diaspory” na razie nie znalazły realizacji. W Polsce nadal masowy jest udział w praktykach religijnych, liczne chrzty dzieci, młodzież szkolna objęta jest nauczaniem religii, rozwija się współpraca Kościoła z różnymi instytucjami społecznymi, wyraźna jest też organizacja terytorialna poprzez diecezje i parafie.

---

³⁵ M. S r o c z y ń s k a. *Problemy socjalizacji religijnej młodzieży (przypadek rites de passage)*. W: *Religijne wymiary życia społecznego* s. 365.

Zmieniło się jednak spojrzenie na Kościół ze strony wiernych, a zwłaszcza w środowiskach młodzieży. Część młodzieży zaczyna postrzegać Kościół z pewną dozą krytycyzmu, jako instytucję konserwatywną, mało otwartą na zmiany, ograniczającą. Globalne deklaracje wiary i zaufanie do Kościoła nie przekładają się na akceptację jego nauki w konkretnych sprawach. Młode pokolenie chce kształtować swoją moralność w oderwaniu od instytucjonalnych wymagań. Słaby jest udział młodzieży w ruchach i wspólnotach religijnych. Ten stan rodzi dla Kościoła wyzwanie do poszukiwania nowych form działalności ewangelizacyjnej, takich sposobów przepowiadania i metod nauczania, które pozwolą trafić z Dobrą Nowiną do współczesnego młodego pokolenia.

BIBLIOGRAFIA

- F r a n c i s z e k. Adhortacja apostolska *Evangelii gaudium*. O głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie. Watykan 2013.
- Konferencja Episkopatu Polski. W trosce o człowieka i dobro wspólne. Warszawa 2012.
- B a r t n i k Cz.: Kościół. W: Encyklopedia Katolicka. T. 9. Lublin 2002 kol. 993-1001.
- B e c k f o r d J.: Teoria społeczna a religia. Tł. M. Kunz, T. Kunz. Kraków 2006.
- D y o n i z i a k R. Sondaże a manipulowanie społeczeństwem. Kraków 1997.
- G i e r e c h P. Kilka uwag o polskiej młodzieży na początku XXI wieku. „Teologia Polityczna” 5:2009-2010 s. 222-238.
- G r a b o w s k a M. (red.): Społeczeństwo obywatelskie w Polsce AD 2012. Opinie i diagnozy nr 22. Warszawa: CBOS 2012.
- G r a b o w s k a M., R o g u s k a B. (red.): 25 lat wolności – bilans zmian. Opinie i diagnozy nr 29. Warszawa: CBOS 2014.
- G r a b o w s k a M., K a l k a J. (red.): Młodzież 2013. Opinie i diagnozy nr 28. Warszawa: CBOS 2014.
- K a m i ń s k i R. (red.): Teologia pastoralna T. 1. Teologia pastoralna fundamentalna. Lublin 2000.
- K ę d z i o r J.: Młodzież jako specyficzna kategoria społeczna. W: Współczesna młodzież pomiędzy Eros a Thanatos. Red. J. Kurzępa, A. Lisowska, A. Pierzchalska. Wrocław 2008 s. 9-18.
- K o s e ł a K. Młodzież. Przegląd problematyki. W: Encyklopedia Socjologii. T. 2. Warszawa 1999 s. 252-259.
- M a r i a ń s k i J.: Emigracja z Kościoła. Religijność młodzieży polskiej w warunkach zmian społecznych. Lublin 2008.
- M a r i a ń s k i J.: Kościół katolicki w Polsce w przestrzeni życia publicznego. Studium socjologiczne. Toruń 2013.

- M a r i a ń s k i J.: Młodzież między tradycją i ponowoczesnością. Wartości moralne w świadomości maturzystów. Lublin 1995.
- M a r i a ń s k i J.: Religijność społeczeństwa polskiego w perspektywie europejskiej. Próba syntezy socjologicznej. Kraków 2004.
- M a r i a ń s k i J.: Udział katolików świeckich w życiu parafii. Płock 2008.
- M a r i a ń s k i J.: Wiara i wierzenia Polaków – analiza socjologiczna. W: Religijne wymiary życia społecznego. Red. H. Mielicka-Pawłowska. Kielce 2013 s. 315.
- M a z u r k i e w i c z P.: Kościół w życiu publicznym. W: Kościół katolicki w przededniu wejścia do Unii Europejskiej. Red. P. Mazurkiewicz. Warszawa 2003 s. 180-204.
- N o w a k S.: Pojęcie postawy w teoriach i stosowanych badaniach społecznych. W: Teorie postaw. Red. S. Nowak. Warszawa 1973.
- O z o r o w s k i E.: Wprowadzenie do Konstytucji dogmatycznej o Kościele. W: Sobór Watykański II. Konstytucje. Dekrety. Deklaracje. Poznań 2002 s. 99-103.
- P i w o w a r s k i W.: Kościół i religijność w przemianie. W: Przemiany religijności społeczeństwa polskiego w świetle badań lubelskiego środowiska naukowego. Red. W. Piwowarski, J. Styk. Warszawa 1993 s. 13-26.
- P i w o w a r s k i W.: Przemiany Kościoła ludowego w Polsce. „Przegląd Humanistyczny” 4:1997 s. 17-23.
- P i w o w a r s k i W.: Wartości życia codziennego. W: Religijność Polaków 1991-1998. Red. W. Zdaniewicz. Warszawa 2001 s. 54-69.
- S r o c z y ń s k a M.: Problemy socjalizacji religijnej młodzieży (przypadek *rites de passage*). W: Religijne wymiary życia społecznego. Red. H. Mielicka-Pawłowska. Kielce 2013 s. 353-369.
- S z a w i e l T.: Postawy i orientacje społeczne polskich katolików w trzy lata po rozpoczęciu reform politycznych i ekonomicznych. W: Od Kościoła ludu do Kościoła wyboru. Religia a przemiany społeczne w Polsce. Red. I. Borowik, W. Zdaniewicz. Kraków 1996 s. 49-96.
- S z a w i e l T.: Wiara religijna polskiej młodzieży (1992-2002). W: Kościół katolicki w przededniu wejścia Polski do Unii Europejskiej. Red. P. Mazurkiewicz. Warszawa 2003 s. 119-149.
- S z t o m p k a P.: Socjologia. Analiza społeczeństwa. Kraków 2013.
- Ś w i ę s K.: Przemiany religijności miejskiej w czasie transformacji systemowej. Lublin 2011.
- W r z e s i ń s k i W.: Jednostka – rodzina – pokolenie. Poznań 2003.
- Z a r ę b a S. H. (red.): Rodzina. Religia. Społeczeństwo. Polacy w diagnozie socjologicznej 2009. Warszawa 2010.
- Z a r ę b a S. H.: W kierunku jakiej religijności? Studia nad katolicyzmem polskiej młodzieży. Warszawa 2008.
- Z d a n i e w i c z W., Z a r ę b a S. H. (red.): Kościół katolicki na początku trzeciego tysiąclecia w opinii Polaków. Warszawa 2004.
- Z i e l i ń s k i Z.: Kościół w Polsce 1944-2002. Radom 2003.

POSTAWY MŁODZIEŻY WOBEC KOŚCIOŁA
JAKO WYZWANIE DLA KATECHEZY

S t r e s z c z e n i e

Strukturalna definicja postawy zawiera komponent poznawczy, emocjonalno-oceniający i behawioralny. Badania postaw wobec Kościoła mieszczą się w instytucjonalnym parametrze religijności. Młodzież pojmuje Kościół bardziej w kategoriach wspólnotowych, aniżeli instytucjonalnych, jednak w ostatnich latach wzrasta odsetek respondentów, którzy uważają, że można być człowiekiem religijnym bez Kościoła jako Ludu Bożego. To może być oznaką tworzenia się religijności zindywidualizowanej, dystansującej się od instytucjonalnych wymagań (religijność pozakościelna). Badani młodzi pozytywnie oceniają wkład Kościoła w rozwiązywanie problemów jednostki, rodziny, narodu oraz jego rolę w przemianach ustrojowych. Obawiają się jednak jego zbyt dużej ingerencji w osobiste życie i zachowania. Dlatego też w hierarchii autorytetów pomocnych w rozwiązywaniu konfliktów moralnych nauki Kościoła i rady duchownych lokują się na dalekich miejscach, a pierwszą rangę ma własne sumienie. Znacznemu zaufaniu do Kościoła w sensie ogólnym towarzyszy mniejszy poziom zaufania do konkretnych struktur i osób w Kościele. Obserwuje się duży deficyt partycypacji w ruchach i wspólnotach religijnych.

Słowa kluczowe: autorytet moralny, instytucje kościelne, młodzież, postawa, socjalizacja religijna.